

ERDŐS ZOLTÁN

WEBER JÁNOS POLITIKAI KRÉDÓJA¹

*Wirth Mártonnak és Katalinnak
szeretettel*

Weber János gyógyszerész, eperjesi főbíró a 17. század egyik kiemelkedően tehetséges, ugyanakkor rendkívül ellentmondásos politikusa és politikai gondolkodója. Alakja azonban sokáig elsikkadt a kor olyan nagy hatású szerzői mellett, mint Lackner Kristóf soproni polgármester, és a koronaőr Révay Péter — akiknek műveit maga is forrásként használta és idézte. Részletekbe menően mindössze egy kutató, a művészettörténész Bubryák Orsolya foglalkozott Weber életművel. Az ő tanulmányain kívül csak nagyobb ívű szintézisek szolgálnak kevésbé részletgazdag képet Weber pályafutásáról és gondolkodásáról. Pukánszky Béla a magyarországi német irodalom reprezentánsaiként, Hargittay Emil a 17. századi királytűkrök, Knapp Éva pedig az irodalmi emblematika összefüggésrendszerében foglalkozott három politikai témájú munkájával. Magyary-Kossa Gyula elsősorban gyógyszerészi tevékenységét és orvosi könyvét vizsgálta. Mindemellett fontos adalékokkal szolgálnak Weber életéhez az eperjesi történész, Kövényi Lajos kisebb forrásközlései az 1930-as évekből.

Összességében elmondható, hogy Weber életútja, műveinek irodalom- és esztétörténeti helye jól ismert. Személyiségével és politikai elveivel kapcsolatos több kérdésben azonban, melyeket már a kortársak sem igen értettek, napjainkban sem alakult ki egyetértés. Jelen tanulmány célja ezért, hogy megkísérelje tisztázni Weber nézeteinek néhány problematikus pontját, kompakt rendszerként felfogva műveinek gondolati anyagát, összefüggésbe hozva azt életének néhány forduló-pontjával.

1 Ezúton mondok köszönetet Bubryák Orsolyának, amiért elolvasta és értékes megjegyzésekkel látta el a dolgozat kéziratát.

Karrierépítés és politikai orientáció

Weber János 1612-ben született, talán egy iparosmester fiaként.² Fiatalkoráról mindössze annyit tudunk, hogy eperjesi tanulmányai után az egyik alföldi város patikájában lett segéd, és ezalatt közvetlen tapasztalatokat szerezhetett az itt grasszáló pestisjárványról.³ Minden bizonnyal tudatosan döntött a gyógyszerészet mellett: ez a szakma igen nagy presztízzsel rendelkezett, az orvosok és gyógyszerészek a közösség és a patrónusok bizalmát élvezték, gyakran választották őket városvezetői és követi posztokra is.⁴ Az 1644–45. évi nagy pestisjárvány során Weber kitűnő érzékkel orvosi könyvet írt a betegség gyógyításáról és az egészség megőrzésének módjairól. A köznapi használatra szánt könyvecske németül, majd magyar és szlovák nyelven is megjelent; a szerző célja minden bizonnyal az volt, hogy a mű a legszélesebb rétegekhez is eljusson.⁵ Talán a könyv bevételei is hozzájárultak ahhoz, hogy még ebben az évben megnyitotta saját patikáját Eperjesen.⁶ Úgy tűnik, gyógyszerészként is erős hivatástudat hatotta át, felelősséget érzett a betegek iránt.⁷

-
- 2 Egyik művében azt írja, a város vezetőinek meg kell küzdeniük a rossznyelvek fecsegésével; ezekre a gáncsoskodásokra úgy utal, mintha saját magát és családját ért vádakat igyekezne elhárítani: „was war Er? was schaffet seine Frau? Sie könnte Sich wohl anders tragen. Sein Vatter ist ein Schneider gewesen; jetzo schmeichelt Er Sich bey dem Volck ein, dabei Er nur länger bey dem Regiment bleibe.” *Weber, Johann: Lectio principum, hoc est politica manuductio... Leutschoviae, typis haered. Brewern, 1665. (RMK II. 1057.)* 14r.
 - 3 *Weber, Johann: Amuletum, azaz rövid és szükséges oktatás a dög-halálról. Bártfa, Klósz Jakab, 1645. (RMK I. 767.)* 57. p.
 - 4 *Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből, I. köt. Bp., 1929. 63–66. p.* Maga Weber a patikusi és az orvosi szakmát mint ön-feláldozást jelentette meg: a két hivatás gyakorlása rengeteg fáradtsággal, költséggel, gyakran életveszéllyel jár, amit alig honorál az emberek megbecsülése. *Weber: Amuletum i. m. 79–82. p.*
 - 5 A könyv széles körű, köznapi használatára utal, hogy egyik példányához egykori tulajdonosa további íveket fűzött, amelyekre maga is különböző formulákat, recepteket jegyzett fel. *Rómer Flóris: Régi magyar orvosi jegyzet. In: Magyar Könyvszemle, 5. (1880) 4. sz. 275–277. p.*
 - 6 Gyógyszerészi pályafutására ld. *Bubryák Orsolya: Egy polgári mecénás a 17. században: Weber János eperjesi főbíró (1612–1684). In: Ars Hungarica, 31. (2003) 2. sz. 228. p.; Magyary-Kossa Gyula.: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből, III. köt. Bp., 1931. 316–317. p.*
 - 7 „Némellyekre lelkek gondgya / Bizatott és orvoslása, / Reám bizatot dög-ellen / Az teste- ket védelmeznem” — hangzik az *Amuletum* magyar kiadásának beköszöntő verse. *Weber: Amuletum, i. m. 1v.*

Weber a szakmai előmenetelével párhuzamosan kezdte építeni politikai karrierjét. 1635-ben (vagyis négy évvel azelőtt, hogy elnyerte volna az eperjesi polgárjogot!) Bécsben járt, ahol meghívást kapott az udvari ünnepekre. Valószínűleg még többször megfordult a császárvárosban, mert 1643 júliusában már innen nősült. Remek érzékkel választott feleséget: a dán király és szász herceg bécsi ügyvivőjének özvegyét, az angol arisztokrata költőnő, Jane Elisabeth Weston lányát vette el — a házasság igen komoly presztízsnövekedést és rangemelkedést jelenthetett Weber számára.⁸ Még több hasznos kapcsolatra, még nagyobb népszerűsége tett szert ekkor az udvarban.

Mindennek nagy szerepe lehetett abban, hogy hamarosan tényleges politikai karrierje is lendületet vett. 1645-ben, azaz 33 éves korában került be először Eperjes előjáróságába, három évvel később a Pentapolis képviselőként járt Bécsben az akkor nemrég kinevezett nyitrai püspöknél, Szelephényi Györgynél. 1655-ben az országgyűlésre küldte követként a város, és ekkor Lipót koronázásán is részt vett. A belé vetett töretlen bizalmat jelzi, hogy négy év múlva ismét az országgyűlésre utazhatott. Ezekben az években nemcsak komoly kapcsolati tőkére, hanem jelentős politikai rutinra is szert tehetett, városi és országos szinten egyaránt. Karrierje csúcsára 1661-ben érkezett el: ekkor választották először Eperjes főbírójává, és ezt a posztot hat éven keresztül meg is tartotta. Ugyanezekben az években nyerte el a „Felső-Magyarország örökös patikusa” címet, 1663-ban pedig birodalmi nemességet kapott.⁹

Az udvari körök felé tehát kiváló összeköttetésekkel rendelkezett; ugyanezekben az években azonban igen közeli kapcsolatba került a szerveződő rendi ellen-

8 Weber első feleségének családjára: *Latkóczy Mihály: A humanismus egy elfeledett nőalakja: Elisabetha Joanna Westonia (ismertetés)*. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1. (1891) 4. sz. 489. p. Az asszony igen fiatalon, 1647-ben halt meg, a gyászbeszédet az evangélikus gyülekezet első papja, és a gimnázium rektora, Samuel Dürner tartotta. *Dürner, Samuel: Christlicher Leich-Sermon (...) zum Ehren-Gedächtnuß der Frawen Johanna Elisabeth (gebohmen) Löwin des (...) Herrn Johannis Weberi (...) geliebten Ehefrawen*. Leutschau, bey Lorentz Brewern, [1647.] (RMK II. 674.)

9 Weber saját politikai szereplésére csak elvétve utal műveiben. *Weber, Johann: Ianvs bifrons sev specvlvm physico-politicvm, das ist natvrlicher Regenten-Spiegel...* Leutschaw, bey Lorentz Brewern, 1662. (RMK II. 992.) E2v.; *Weber, Johann: Wappen der Königl. Freyen Stadt Epperies in Ober Vngarn...* Leutschoviae, bey Samuel Brewern, 1668. (RMK II. 1150.) 41–42., 116., 331. p. Politikai karrierjének alakulására összefoglalóan: *Bubryák: Egy polgári mecénás i. m. 228., 248., 271. p.* (jegyz.); *Hargittay Emil: Gloria, fama, literatura. Az uralkodói eszmény a régi magyarországi fejedelmi tükrökben*. Bp., 2001. (Historia Litteraria 10.) 90. p.; *Magyarország: Magyar orvosai emlékei i. m. III. köt. 316. p.*

zék vezető személyiségeivel is. 1644-ben ismerkedett meg Wesselényi Ferencsel, hamarosan a gróf udvari orvosa és tanácsadója lett. Baráti viszonyukat mutatja, hogy Weber nemcsak gyógyszerekkel és orvosi tanácsokkal látta el Wesselényit és feleségét, hanem egyéb ajándékokat is küldött nekik (1663 júliusában például egy citerát), és hogy Széchy Mária leveleiben Webert kedves komám uramnak, feleségét pedig komám asszonyomnak szólította.¹⁰ A két férfi mindemellett politikai és katonai jellegű ügyekben is együttműködött: 1662 novemberében Wesselényi Eperjesen rendelt meg ágyúkat, és ennek kapcsán váltott levelet az akkor már bírói tisztelet viselő Weberrel.¹¹ Egyre több szál fűzte a Wesselényi körül csoportosuló ellenzékhez is: Gutth Dánielt, az eperjesi jegyzőt bizonyonnyal régóta jól ismerte, de 1665 körül kapcsolatba került Vittnyédy István dunántúli evangélikus ügyvéddel is.¹² Kizárt, hogy Weber ne látta volna át az 1664-től zajló szervezkedés céljait és eszmeiségét, bár lehetetlen pontosan megállapítani, hogy milyen mértékben vett részt benne.¹³

Hogy Weber mennyire pragmatikusan kezelte a politikai csoportokkal való kapcsolattartást, és ezzel összefüggésben a felekezeti kérdést, azt jól szemlélteti gyermekei keresztszüleinek megválasztása. 1652-ben még az eperjesi eliten belül keresett keresztszülőket első fia, János Frigyes számára: a bíróságot is viselt Johann Klein és Daniel Langfeldner, illetve egy vagyonos kereskedő, Zimmermann Zsigmond felesége vállalta a komaságot. Tíz évvel később már országos, és egyértelműen udvarhű méltóságokat kért fel keresztszülőnek. Az 1662 januárjában született János Györgyöt az ekkor már érseki címet viselő Szelepcshényi és a magyar ügyek bécsi szakértője, Johann Rottal gróf tartotta keresztvív alá (ezt a két urat egyébként az ugyanebben az évben megjelent művében saját maga és a város patrónusainak nevezte). A következő években született Felicitas, Pál és

10 *Magyary-Kossa*: Magyar orvosi emlékek i. m. I. köt. 60. p.; *Magyary-Kossa*: Magyar orvosi emlékek i. m. III. köt. 371–372. p.; *Hargittay*: Gloria, fama, literatura i. m. 90. p.

11 *Lasztókay László*: Eperjes szab. kir. város levéltárában található nevezetesebb okiratok ismeretése. Eperjes, 1881. 53. p.

12 *Bubryák Orsolya*: Weber János és a Wappen der königlichen freyen Stadt Epperies. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 99. (1995) 3–4. sz. 336–337. p. Vittnyédy, úgy tűnik, nem örvendett nagy bizalomnak és népszerűségnek a felső-magyarországi városokban. *Hain Gáspár*: Szepességi avagy löcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára. Szerk., jegyz., utószó: Véber Károly. Bp., 1988. (Magyar hírmondó.) 289–290., 311–312. p.

13 *Hargittay*: Gloria, fama, literatura i. m. 90. p.

Anna keresztanyja viszont — az ekkor már katolikus — Széchy Mária lett.¹⁴ Nem kevésbé meglepő, hogy Weber evangélikus létére a jezsuitákkal is jó kapcsolatot ápolt, egyik művéhez a kassai jezsuita főiskola tanára is írt üdvözlő szöveget.¹⁵

A politikai kapcsolatrendszer kialakítása persze némileg ellentmondásba kerül a Weber által megfogalmazott elvvel, mely szerint a semlegesség, az egyértelmű állásfoglalás hiánya nemcsak erkölcsileg aggályos, hanem rendkívül veszélyes is.¹⁶ Weber pragmatizmusa azonban egyáltalán nem a konkrét elgondolások hiányát vagy valamiféle elvtelen kétkulacsosságot jelent — a kettős elkötelezettség koncepcionális jellegét a város kormányzásáról vallott nézeteiből érthetjük meg.¹⁷

Lojalitás és szuverenitás¹⁸

A személyes, családi kapcsolatokat is felhasználó politikai manőverezés célja kétségtelenül az volt, hogy a várost bármilyen váratlan fordulat esetén meg tudja óvni egy katonai csapástól, vagy önállóságának csorbításától. Weber büszkén említi, hogy Eperjes nemcsak akkor állt helyt, amikor Basta csapatai zárták körül,

14 *Bubryák*: Weber János i. m. 337 p.; *Kövényi F. Lajos*: Weber János áttérése. (Adalékok városunk történetéhez). In: *Új Világ*, 1933. nov. 12. 5. p. Johann Rottalra: *R. Várkonyi Ágnes: A rejtőzködő Murányi Vénus*. [Budapest], 1987. (Labirintus) 79., 199. p.

15 *Weber*: *Lectio principum* i. m.; *Hargittay*: *Gloria, fama, literatura* i. m. 86. p.

16 „Neutralität (...) bey den Feinden Feindschaft erwecke, und bey den Freunden schlechte Freundschaft erhalte; und hat gutt Glück, wann Sie nicht endlich beyden Partheyen zu theil werde, oder doch zum wenigsten ein starcken Rupff ausstehen muß.” *Weber*: *Ianvs bifrons* i. m. G4r–G4v.

17 Lackner Kristóf soproni polgármesterre ugyanez a pragmatizmus volt jellemző. A béke és a polgári javak védelme érdekében vállalta a színlelést, látszat-meghódolást, míg a nyílt konfrontációt (legalábbis a látszat szintjén) igyekezett kerülni. Ezt a mentalitást olyannyira sajátjának érezte, hogy címerébe is a hajladozó, de meg nem törő nádat, és a forgékony rákot festette. *Kovács József László*: *Lackner Kristóf és kora, 1571–1631*. Sopron, 2004. 137–144. p.

18 Webernek az uralkodóval kapcsolatos álláspontjáról több, egymástól részben eltérő értékelés látott napvilágot. *Hargittay Emil*: *Zur Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn*: Johann Weber (1612–1684). In: *Berliner Beiträge zur Hungarologie*. Hrsg.: Kárpáti, Paul – Tarnói, László. Band 7. Berlin – Budapest, 1994. 78. p.; *Hargittay Emil*: *A fejedelmi tükrök műfaja a 17. századi Magyarországon és Erdélyben*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 99. (1995) 5–6. sz. 477. p.; *Hargittay*: *Gloria, fama, literatura* i. m. 86., 88. p.; *Knapp Éva*: *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVIII. században*. Bp., 2003. (*Historia Litteraria* 14.) 95 p.; *Szűli Anikó*: *Az eperjesi Zimmermann könyvtár 1687-ben*. In: *Magyar Könyvszemle*, 123. (2007) 1. sz. 57. p.

hanem egyszer már saját hivatali ideje alatt is hasonló veszélyben forgott a város.¹⁹ Közvetlen tapasztalatai alapján írhatta tehát, hogy a város vezetője gyakran kerül szembe olyan helyzetekkel, amelyeket nem tud sem kivédeni, sem irányítása alatt tartani. A situációt ezért mindig élénk figyelemmel kell kísérenie, és vész esetén nem szabad haboznia, hogy saját életét és vagyonát is kockára tegye a város érdekében.²⁰

Mindezek alapján nem kérdéses, hogy Weber politikai szerepvállalásának középpontjában Eperjes állt. A saját szűkebb pátriájához fűződő hűség azonban nem oldódott el az uralkodó iránti lojalitástól, ezek egyidejűségét műveiben több helyen is hangsúlyozta.²¹

A gyakorlatban viszont mindez némileg másként valósult meg. Amikor ugyanis Eperjes érdekei összeütközésbe kerültek az uralkodó parancsával, Weber nem habozott nyíltan kiállni az előbbi mellett. A legélesebb konfliktust az evangélikus kollégium létrehozása jelentette, amelyhez Lipót egyértelmű utasításával kellett szembefordulnia. A város vezetői és az evangélikus rendek ugyan érveket is felhoztak a parancsral szemben, mondván, hogy csak egyetem alapításához van szükség királyi engedélyre, Eperjesen pedig mindössze kollégium létesült; az uralkodói akarat semmibevétele azonban teljesen nyilvánvaló volt. Hogy mégis igazolja a király iránti hűségét, Weber az ekkor megjelent művének elején egy Lipótról készült metszetet és egy négysoros dicsőítő verszetet helyezett el. Ez azonban nem volt több látszatrál: a mű ajánlása már 73 név szerint felsorolt eperjesi polgárnak szólt, köztük olyan ellenzékieknek is, akiket két évtized múlva éppen Lipót vértörvényeszéke ítélrt halálra.²²

Ezen a konkrét eseten, és általában Eperjes érdekeinek képviselésén túlmenően, Weber műveit olvasva néhol már-már úgy tűnik, mintha egy szuverén politikai

19 *Weber*: Wappen i. m. 402. p. Az esetre ld. *Zeiler, Martinus*: A magyar királyság leírása. Ford.: Glósz József – Élesztős László. Szekszárd, 1997. 295. p.

20 *Weber*: *Ianvs bifrons* i. m.)(2r-)(3r.

21 A *Lectio principum* élén álló versben például a haza és a császár iránti szolgálat egyenrangúságáról ír: „Für Gott und den löblichen Kayser auff Erd, / Fürs Vatter-Land führet Herr Weber das Schwerd.” *Weber*: *Lectio principum* i. m. e2r. Vö.: az uralkodó iránti hűség ünnepélyes kinyilvánítására számos rendkívüli alkalommal sor került. III. Ferdinánd halálakor „a nagyoltárt, a szöszéket és a keresztelömedencét fekete bársonnyal vonták be és a császári [!] címerrel díszítették”. Lipót császárú választásakor pedig díszlövéseket adtak le és Te Deumot énekeltek. *Hain*: Szepességi avagy löcsei krónika i. m. 249., 255., 321. p.

22 *Hargittay*: A fejedelmi tükör műfaja i. m. 475. p. Meg kell jegyezni azonban, hogy Weber néhány esetben művei szövegében is dicsőítette a Habsburgokat, például kegyességük és alázosságuk kapcsán. *Weber*: *Ianvs bifrons* i. m. H1r–H1v.

képződménynek (Respublic) látta volna a várost, amelynek élén, mint egy uralkodó (Regent), a bíró áll. Másrészt viszont maga Weber fogalmazta meg utolsó művében, hogy egy országban csak egyetlen uralkodó lehet, ahogyan egy testben is csak egyetlen fej van.²³ Ebből következően elképzelhetetlen, hogy egy kisebb politikai közösséget, testületet is szuverén entitásként fogjunk fel, amelynek élén egy uralkodói jogokkal rendelkező vezető áll. A király iránti kötelező lojalitás és az ezzel összebékíthetetlen lokális szuverenitás elvei tehát nemcsak Weber politikai tevékenységében, hanem írásaiban is összeütközésbe kerültek egymással. Az azonban nemigen képzelhető el, hogy maga Weber ne vett volna észre egy ennyire alapvető ellentmondást saját gondolatmenetében; meg kell kísérelnünk tehát, hogy a kor politikai diskurzusaiba illesztve feloldjuk azt.

Az uralkodói hatalom szempontjából Weber egyértelműen a mérsékelt abszolútizmus híve volt; ebben a tekintetben gondolatai több ponton találkoztak az eperjesi kollégiumban tanító filozófus Ladiver Illés nézeteivel is.²⁴ Közkeletű megállapítása szerint minden földi hatalom az Istentől származik, ő pedig a hatalom gyakorlását erővel, tekintéllyel és megbecsüléssel kötötte össze.²⁵ Az uralkodót azonban mindez nem természetes személyként illeti meg: mivel a vezetése alatt álló közösség egészének javáért él, így személyében a közösség egészét reprezentálja.²⁶ Minden tette a törvényt képviseli,²⁷ így nincs is szükség mellette álló döntéshozó és ellenőrző testületekre. Bár a megfelelő tanácsosok kiválasztásának és azok meghallgatásának nagy jelentősége van, mégis az a legjobb, ha a tanács-

23 Viszont az árulás és engedetlenség az uralkodóval és a város vezetőjével szemben egyaránt halálos bűn. *Weber: Wappen* i. m. 306. p.

24 *Hargittay: Gloria, fama, literatura* i. m. 109. p.

25 „So hat Gott (...) das Ansehen für dem Volck mit dem Ampt sehr fest zusammen geknüpft, und allen Vorstand eine Gewalt, Macht, Ehre und autorität anhehenget.” *Weber: Wappen* i. m. 296–297. p. Vö.: „...eben die Macht, welche die Götter haben im Himmel, haben auch die Fürsten auff Erden.” *Weber: Lectio principum* i. m. Q2v.

26 „Wenn ein Edelman, wenn ein Burger stirbt, so stirbt nur einer; und weil nur einer stirbt, so soll man auch nur einen beweinen: Aber wenn ein Regent stirbt, welcher jedermanniglich zu Nutz gelebt, alßdann soll mans dafür halten, daß jedermann sei gestorben, und jedermann solls empfinden und beweinen.” *Weber: Lectio principum* i. m. B2r.

27 „In der Lateinischen Sprach unterscheidet den König vom Gesetz nur ein einziger Buchstab. Und was ist der König anders, als ein redendes Gesetz? Was ist das Gesetz anders, als ein stummer König?” *Weber: Wappen* i. m. 184. p. Vö.: a *Janus bifrons* címlapján látható egyik embléma éppen arra utal, hogy az uralkodó köteles mind az égi, mind a földi törvényeket megtartani. Ugyanezt a nézetet képviseli Lackner Kristóf is, aki Machiavellit bírálva fejti ki, hogy az uralkodó nem lehet független a törvénytől. *Kovács: Lackner Kristóf* i. m. 106. p.

adók pusztán adatokkal és érvekkel segítik az uralkodó munkáját, de a döntésben már nem kapnak szerepet.²⁸ Az uralkodót mindemellett felelősségre sem lehet vonni, legalábbis jogi értelemben nem; az Isten mellett azonban ugyancsak szigorú bírója a hírnév, vagyis az emberek ítélete a munkája és magaviselete felett.²⁹ Hatalma azonban nem teljesen korlátlan, bár döntési lehetőségeinek csak a külső körülmények alakulása szab határt. Szeme előtt a közösség javának kell lebegnie, az ehhez vezető legalkalmasabb utakat pedig csakis a helyi, országos és nemzetközi politikai viszonyok ismeretében, azokhoz igazodva határozhatja meg.³⁰

Az alattvalók természetes módon hűséggel tartoznak az uralkodónak. Weber megfogalmazása szerint a hűség már csak azért is (sőt talán éppen azért) kötelez, mert az uralkodó mindaddig megőrizte a város békéjét és szabadságát.³¹ Vagyis konfliktusok, súlyosabb esetben jogsértések alkalmával az alattvalók szembeszállhatnak az uralkodóval. Ennek a felfogásnak a fogalmi alapját az „arany szabadságok” szolgáltatják, amelyek egyszerre jelentik az írott kiváltságokat és a közösség kezelésében levő, a jólétet és autonómiát megalapozó és reprezentáló intézményeket. Ezek minden kincsnél értékesebbek a város számára, védelmükért a legnagyobb áldozattól sem szabad visszariadni.³² Mindezzel jól harmonizál Webernek a *Janus bifrons* című művében olvasható jelmondata is. A mű kezdetén nagy betűkkel olvasható: „Salus populi suprema lex esto.”³³ A nép — vagyis adott esetben a város — java felülírhatja a törvény betűjét, szélsőséges helyzetben akár az uralkodó iránti kötelező hűségnél is előbbre való.

28 *Weber*: Lectio principum i. m. N2r–N2v.

29 *Weber*: Wappen i. m. 180. p. Sőt, véleménye szerint minden uralkodót egyedül a teljesítménye alapján kellene megítélni. Uo. 46–47. p.

30 Vö.: „Eines Regenten Freyheit, ist mit so vielen güldenenen Ketten behenget und gebunden, daß Er sich nicht so sanfft regen mag, daß man dero Getümmel nicht höre.” Uo. 182. p.

31 *Weber*: Ianvs bifrons i. m. H4v.; *Weber*: Wappen i. m. 404–405. p.

32 „Freylich ist der Regent ein Hüter der kostbarsten Schätze, die wehrter geachtet sollen werden, weder alle Aegyptische Schätze: Das sind die Güldenenen Freyheiten, alle Wohlfart, Nutz und Bestes der Republic (...) Umb die Freyheiten stehet es, in freyen Reichs-Ländern, wie umb den Augapffel.” *Weber*: Wappen i. m. 24. p. Vö.: a város előjárói „kötelesek vigyázni és semmit oda nem adni a városunk szabadságjogaiból.” *Hain*: Szepességi avagy lőcsei krónika i. m. 330. p. Lackner Kristóf a szabad királyi városok országgyűlési jelenlétére utalva nevezte a szabadságot felbecsülhetetlen értéknek. Id.: *H. Németh István: A szabad királyi városok a 16–17. századi országgyűléseken*. In: Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig. Szerk.: Dobszay Tamás et alii .Bp., 2013. 150. p.

33 „Lasset die Wohlfahrt Ewerer Untersassen Ewre Vornehmste und Erste Regel Sein.” *Weber*: Ianvs bifrons i. m. A1r.

Általánosabban fogalmazva: a korlátozott abszolutizmus rendszerében a rendi jogok összessége szabályozza az uralkodó és a nemzet együttműködését. Ezzel a szemléleti kerettel vágtak egybe a magyar rendi ellenzék vezetőinek elgondolásai is. A Weberrel szoros kapcsolatban álló Wesselényi nádor szerint a hűség nem az uralkodóhoz, hanem elsősorban az országhoz fűz.³⁴ Ennek a gondolatnak kezdeti, az összeesküvést megelőző formáját rögzíti a Nádasdy Mausoleum, mely még lehetőségként ábrázolta a kiegyezést a Habsburgokkal, ám ennek mozgatórugója is kizárólag az ország érdeke, a török kiűzése.³⁵

Weber műveiben azonban nem kizárólag a rendi jogok, és azokon belül az ellenállási jog védelmezéséről van szó, ő ennél egy — nem jelentéktelen — lépéssel még tovább ment: nem mindenben a hagyományos felfogásnak megfelelően interpretálta a rendi jogok szerepét és kereteit. Írásait olvasva úgy érezhető, mintha szerinte egy-egy kollektív jogokkal rendelkező közösség élén álló vezető — így természetesen Eperjes szabad királyi város bírójaként maga Weber — pozíciója az uralkodói státussal volna analóg. Ezt az analógiát ugyan nem dolgozta (természetesen nem is dolgozhatta) ki módszeresen, mégis erre utal mindenekelőtt könyveinek szóhasználata. A terminológia ugyanis már első látásra meglehetősen következtelen: a Regent szó alatt olykor konkrétan a magyar királyt, máskor általában véve az uralkodót, megint máskor a városi bírót érti,³⁶ a Republic szintén egyszer az országot, máskor a várost jelenti, ráadásul a képet tovább tarkítja, hogy elszórtan a haza, az ország, és a város kifejezéseket is használja.³⁷ Nem valószí-

34 R. Várkonyi: A rejtőzködő Murányi Vénus i. m. 193–194. p.

35 Róza György: Magyar történetábrázolás a 17. században. Bp., 1973. 35. p.

36 Bubryák Orsolya fordítása nyomán jelen dolgozatban következetesen az *uralkodó* szót használom, jóllehet ez nem teljesen fedi le a *Regent* terminus sokrétűbb jelentéstartományát, és emiatt rejtve marad Weber szövegeinek elmosódó jelentése is. Hargittay: Gloria, fama, literatura i. m. 159–166. p. Meg kell jegyezni, hogy bár a *Regent* kifejezéshez sokszor nem annyira egy király, mint inkább egy városvezető attribútumai és kötelességei kapcsolódnak, de magát a szót Weber ritkán alkalmazza a királytól egyértelműen megkülönböztetve, kimondottan a város vezetőjére, pl. Weber: Wappen i. m. 401. p.

37 A *Respublica* terminus a kor szövegeiben leggyakrabban az állam jelentésben fordul elő. Weber helyenként egyértelműen megkülönbözteti a hazát mint átfogóbb, és a *Respublicát* mint szűkebb keretet („az kik dicsíretessen szolgálhatnának hazájoknak es Republikáknak”), máshol viszont nem dönthető el, hogy szinonimaként, vagy eltérő fogalomként szerepel a két terminus („valamely Várost avagy Republikát”). Weber: Amuletum i. m. 9., 122. p. Vö.: Matthias Zimmermann tanácsbeiktatáskor mondott prédikációjában következetesen városról (*Stadt*) beszél, amelynek élén a „Regiments-persohn” áll; a *Regent* kifejezést nagyon ritkán használja. Zimmermann, Matthias: Gemeiner Stad Auffnehmen aus den XI. cap(itis) d(er) Sprüchw(orte)

nű azonban, hogy elméleti ismeretek hiánya vagy figyelmetlenség miatt használt volna eltérő fogalmakat akár egyazon gondolatmeneten belül is. A következtetés szándékolt célja sokkal inkább az lehetett, hogy elfedje az államhatalom előtt kevésbé salonképes politikai elvét, mely szerint a bíró státusa saját városában az uralkodó szerepével rokonítható.

Ez a felvetés nem párhuzam nélküli a 17. századi magyarországi politikai gondolkodásban. Hasonlóan a városi önkormányzat nagyfokú önállóságát jelenítik meg a soproni városháza Lackner Kristóf által tervezett díszítései.³⁸ Lackner műveiben a városfalak egyúttal a városi kiváltságok, a Weber által „arany szabadságoknak” nevezett jogok jelképeként, sőt biztosítékeként szerepeltek. Városközpontú szemléletének középpontjában először is a szabad vallásgyakorlat, másrészt a gazdasági kiváltságok és a polgári jólét, harmadrészt a városi intézményrendszer, a gimnázium és a tudós társaság állt.³⁹ Ez a — Ciceró és Sallustiusz szöveghegyeire épülő — republikánus beszédmód a 17. század végi Nagyszombatban, a katolikus Illyés István prédikációjában is felbukkan.⁴⁰

A szuverén uralkodói státust megközelítő pozíció Weber reprezentációjában is hangsúlyos szerepet kapott. Nem véletlen, hogy bíróvá választása alkalmából *Janus bifrons* címmel egy fejedelmi tükröt adott ki, amelynek már a címe is azt sugallta, hogy a műben magáról Weberről, mint egy autonóm közösség fejedelméről van szó.⁴¹ A könyveiben látható metszeteken, a megrendelésére készült festményeken, domborműveken összesen négyféle módon — az uralkodóhoz hű, ugyanakkor a városát szerető főbíró, a tudós gyógyszerész, a győzedelmes államférfi, végül az istenfő és hitű lutheránus családapa szerepében⁴² — tüntette fel magát; a politikusi szerep azonban különösen fontos volt a számára, és ehhez még a császári reprezentáció elemeit is felhasználta. A *Lectio principum* című művének egyik metszete Weber apoteózisát ábrázolja: maga a szerző diadalszekéren

Salom(onis) v(ersu) 10. am 15. Jenners-tage des 1654. Jahrs. Leutschau, bey Lorentz Brewern, [1654.] (RMK II. 805.) A4v–B1r.

38 *H. Németh István*: Az öngazgatás és állami felügyelet szimbólumai a magyarországi szabad királyi városokban. In: „Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Szerk.: Bubryák Orsolya. Bp., 2010. 60. p.

39 *Kovács*: Lackner Kristóf i. m. 29., 131. p.

40 *Illner Balázs*: Politikai beszédmódok Illyés István 1693-as Magisztrátusválasztáskor I. predikációjában. In: Miskolci Egyetem, Doktoranduszok Fóruma. Szerk.: Fekete Norbert — Major Ágnes. Miskolc, 2014. 24. p.

41 *Hargittay*: A fejedelmi tükrő műfaja 473. p.

42 *Bubryák*: Egy polgári mecénás i. m. 230–234., 262–264. p.

ül, melyet egy griff, egy oroszlán és egy sas híz; kezében a legmagasabb méltóság jelképét, a koronás oszlopot tartja.⁴³ A jelenetet virágokból és gyümölcsökből álló koszorú övezi, a város számára biztosított jólét és virágzás jelképeként. Egy ugyanezekben az években készült — mára sajnos megsemmisült — domborművön Weber szintén trónon ül, körülötte kozmikus jelképek (Nap, Hold, bolygók és villámok) és az apoteózis-metszeten is szereplő szimbolikus állatalakok láthatóak, a trónus előtt katonák állnak kegyelmet kérve, vagy éppen fegyvereiket elhajigálva menekülnek.⁴⁴

Webernek, a fénykora utolsó korszakát élő Eperjes vezetőjeként, saját eredményeire is visszatekintve valóban minden alapja megvolt, hogy egy csaknem szuverén politikai test fejének érezze magát. Bár a városok országrendisége a század elején — a király részéről — komolyan megkérdőjeleződött, és helyzetük továbbra is sokban függött az aktuális erőviszonyoktól, mindezek ellenére mozgásterük a megfelelő taktika alkalmazásával tágítható volt.⁴⁵ A felső-magyarországi városszövetség második legnagyobb tagja, a jelentős iparral és kereskedelmi kapcsolatokkal, kiterjedt birtokokkal és széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkező, fontos szellemi centrumnak számító Eperjes nem elhanyagolható politikai tényező volt.⁴⁶ Bár a város gazdasági fejlettsége ellentmondásos társadalmi változásokkal járt együtt,⁴⁷ ezek káros hatásai egyelőre nem jelentkeztek, nem befolyásolták a bíró és a városi tanács politikájának vonalvezetését. Az 1660-as években többször előfordult például, hogy a felső-magyarországi városok nem hajtották végre az országgyűlés végzéseit, nem engedték falaik közé az uralkodó

43 *Weber*: Lectio principum i. m. P4r-R2r.; *Weber*: Wappen 273–274. p. Ez a szimbólum megjelenik már Saavedra Fajardo művében is. *Saavedra Fajardo, Diego de*: Idea principis christiano-politici, centum symbolis expressa. Bruxellae, 1649. [<https://archive.org/stream/ideapincipischr00saav#page/n5/mode/2up>] (2015. feb. 10.) 203–210. p. I. Lipót uralkodói reprezentációjára: *G. Etényi Nóra*: Pamflet és politika. A hatalmi egyensúly és Magyarország a 17. századi német propagandában. Bp., 2009. 137–162. p.

44 *Bubryák*: Egy polgári mecénás 262. p.

45 A városok országgyűlési jelenlétére és csekély politikai súlyára, az érdekérvényesítés technikáira és területeire: *H. Németh*: A szabad királyi városok i. m. 149–156. p.

46 *G. Etényi*: Pamflet és politika i. m. 237., 240–242. p.; *Kónya Péter*: Eperjes az utolsó Habsburg-ellenes felkelések korában. In: *A Habsburgok és Magyarország a XVI-XVII. században*. Tanulmányok. Szerk.: Ifj. Barta János. Debrecen, 1997. 23–24. p.; *Zeiler*: A magyar királyság leírása i. m. 72–73. p.

47 *Marečková, Marie*: Eperjes társadalmi szerkezete a XVII. században. In: *A Thököly-felkelés és kora*. Szerk.: Benczédi László. Bp., 1983. 71–75. p.

katonáit, de sikerült elhárítani a katolikus egyház és a királyi hivatalok betelepítését is.⁴⁸

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy Webernek a bírói címmel kapcsolatos politikai igényei csak lelkes lokálpatriotizmusával, a város iránti őszinte elkötelezettségével összefüggésben értelmezhetőek (alighanem ebből is fakadtak). Ezért kap helyet első politikai művében Eperjes látképe, melynek eredetijét saját kezűleg készítette el.⁴⁹ Utolsó könyvét pedig leplezetlen büszkeséggel az eperjesi céheknek ajánlotta, akik munkájukkal fenntartották, és ha kellett, meg is védték a várost.⁵⁰ Megállapítása szerint Eperjes vezetői és polgárai rendkívüli erények birtokosai, ezeket a tulajdonságokat a város címerének egyes heraldikai elemei jelenítik meg: a griff például az éberséget és a szorgalmat, az oroszlán a bátorságot, az eper pedig az alázatot és a termékenységet.⁵¹ Weber olyannyira büszke volt a város teljesítményére, olyannyira egynek érezte saját magát és a várost, hogy nemesi címeréhez, sőt a saját megdicsőülését ábrázoló metszethez is Eperjes címerének elemeit használta fel.⁵²

A jó kormányzás elvei

Akár az államra, akár a helyi kormányzatra gondoljunk is, az abszolút hatalom (pontosabban: éppen a hatalom abszolút voltának) célja kizárólag a polgárok szolgálata lehet. Weber egy helyen Lutherre hivatkozva írja, hogy akik látszólag hatalommal rendelkeznek, azok voltaképp minden szolgák szolgái; míg ugyanis az uralkodókra hatalmas felelősség hárul, az egyszerű emberek éppen az általuk megteremtett békét és jólétet élvezhetik.⁵³ Így értelmezhető a *Janus bifrons*

48 *Hain*: Szepességi avagy lőcsei krónika i. m. 292., 318. p. *Kónya Péter*: A felső-magyarországi városok társadalma a 17. században. In: *Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században*. Szerk.: Csukovits Enikő – Lengyel Tünde. Bp., 2005. 365. p.

49 *Bubryák*: Egy polgári mecénás i. m. 250. p.

50 Weber: *Wappen*, §5v–§6v.

51 „...die Wappen ohne Nachdencken nicht seyn sollen.” Weber: *Wappen*, 16. p.; *Bubryák*: Weber János i. m. 341. p.

52 *Bubryák Orsolya*: Wesselényi nádor orvosa. In: *Lege Artis Medicinae*, 2001. 6–7. sz. 517–520. [http://www.elitmed.hu/upload/pdf/wesselenyi_nador_orvosa-3552.pdf] (2015. feb. 7.) 518. p.

53 „In der Stadt ist die Obrigkeit Jedermanns Knecht und Untertan: Die andern, die die da angesehen werden, als ob Sie Knechte seyn, die haben guten Gemach, geniessen deß Friedens un der Ruhe in der Stadt (...) Der aber das Regiment hat, ist ein Knecht aller Knechte.” *Weber*: *Lectio*

címlapján látható korona-ábrázolás, és a felette olvasható felirat: „Omnis hominis onus”. A kormányzás ezek szerint komoly munka és hatalmas teher,⁵⁴ amelynek azonban megérdemelt jutalma a közösség elismerése és a hírnév, amely az embert a halhatatlan istenek közé emeli.⁵⁵

A szolgálat mindenekelőtt a közösség kohéziójának erősítését, és az erőforrások gyarapítását jelenti. Az uralkodónak mindenki számára érvényes példával kell elől járnia; ha ugyanis ő nem él és nem cselekszik erkölcsösen, akkor a közösség tagjai sem fogják a helyes utat választani, ahogy az alvó hadvezér sem tudja harcra tüzelni a katonáit.⁵⁶ Másrészt kötelessége, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel gyarapítsa a város anyagi és szellemi javait. Ez alapvető feltétele annak, hogy a közösség békében és harmóniában éljen; nemcsak számos eperjesi és felső-magyarországi templom és iskola fennállása, hanem Szent László király példája is igazolja ezt.⁵⁷ Az az előjáró viszont — mondja Weber Machiavelli nézeteit cáfolva —, aki csak a saját hasznával foglalkozik, és nem a közösséget gyarapítja, nem más, mint zsarnok.⁵⁸ Mindez egybevágott a közvélekedéssel, mely

principum i. m. H3v. A közkézen forgó idézet megtalálható Matthias Zimmermann prédikációjában is. *Zimmermann: Gemeiner Stad Auffnehmen i. m. A3r.*

- 54 „...es wird keine Perle an Crohnen gefunden, die nicht ein Schweißstropfen; kein Rubin, der nicht ein Blut-Zehre außdrucke; kein Diamant, der nicht ein Hirnbörer mit sey. Ja, die Crohne ist nichts anders, als ein Umbkreis ohne Mittelpunkt der Ruhe, ein Wahrzeichen des immer-wehrenden Sorgen hauffs.” *Weber: Wappen i. m. 121–122. p. Vö. Weber: Lectio principum i. m. b4v., H3v–K4v.*
- 55 „Das ist der rechte Triumph, wenn der gantzen Statt einhelige Stimm Zeügnuß giebet von hohen Verdiensten umb die gantze Resp. Dieses erhellet und schallet nicht allein hundert, sondern tausend und mehr Jahr: ja diese vereinigen die sterblichen Menschen mit den unsterblichen Göttern...” *Weber: Wappen i. m. 137. p.*
- 56 *Weber: Wappen i. m. 187–188. p.;* „Gleich wie ein Zaum das Roß bezwinget, ein Rad die Mühl beweget, ein Ruder das Schiff regieret; ebenso ziehet ein frommer oder böser Regent sein gantz Land nach sich.” *Uo. 367. p.*
- 57 „So viel Siege Er davon getragen, so viel Kirchen hat er, entweder gestiftet, oder gebauet, wohl wissend, daß mit diesen Steinen am besten die Königreiche umbmauret, der Friede unterstützt, und die allgemeine Ruhe begründfestiget werde.” *Uo. 375–376. p.*
- 58 „Wann ein Regent (...) nur Seinen privat-Nutzen suchet, so muß Salus Populi und der gemeine Nutz, welcher nach Ciceronis Deütung succus & sanguis Reip. ist, abnehmen, Noth leyden, oder gar untergehen: welches einem Regenten nicht nur allein an Seinem gutten Nahmen nachtheilig, sondern auch Ihm und Seinen Nachkommen wenig ersprüblich ist...” *Weber: Ianvs bifrons i. m. F3v.;* „Denn also wird sein Christliches leben nicht so fast zu seiner eigenen Wohlfart, als zu dem gemeinen Nutz und Regier-Stand fruchtbarlich gedeyen.” *Weber: Lectio principum i. m.*

szerint az istenfélő uralkodó legelső kötelessége, hogy gyarapítsa a templomokat és iskolákat, gondoskodjon ezek fenntartásáról.⁵⁹

Ennek az elvnek megfelelően Weber több adományt tett az evangélikus egyház javára, a Szent Miklós templomban orgonát készíttetett, és több (mára sajnos elveszett) olajfestményt és domborművet rendelt meg. Az 1660-as évek közepén saját házában alapított orvosi és gyógyszerészeti iskolát, mely különösen német földön tett szert jó hírnévre. Weber otthona gyakran szolgált tudósok, értelmiségiek találkozásának színterül is.⁶⁰ A hivatali ideje alatt elért legnagyobb eredmény azonban egyértelműen az eperjesi kollégium — már említett — megalapítása volt. A felső-magyarországi evangélikus rendek 1665 nyarán határozták el a kollégium létrehozását, ellensúlyozandó a jezsuiták nagyszombati és kassai tevékenységét. A költségek előteremtésére közadakozást hirdettek (maga Weber 2000 forintot ajánlott fel), és ennek sikere révén az intézményt már 1666 novemberében meg tudták nyitni.⁶¹

Nem kevésbé fontos, hogy az uralkodónak a polgárokkal szemben egy jó apához hasonlóan mindig nagylelkűen kell eljárnia, nem zárkozhat el semmilyen jogos kérés elől.⁶² *Janus bifrons* című művének címlapján az uralkodót családapához hasonlította, akinek az egész közösségről gondoskodnia kell; ez a párhuzam későbbi műveiben is többször felbukkan.⁶³ Úgy tűnik, hogy ez az attitűd Weber személyiségéből, és nem pusztán bírói szerepfelfogásából fakadt. Még patikus volt legalábbis, amikor ilyen nagyvonalúan segítette egyik segédjét az önálló érvényesüléshez: nem csak a legjobb szakvéleménnyel ajánlotta a löcseieknek, hanem megígérte, ha a város alkalmazza őt, ellátja a legszükségesebb gyógyszer-

Q1r.; Vö. *Weber*: Wappen i. m. 422. p.; *Hargittay*: Zur Geschichte der deutschen Literatur i. m. 83. p.

59 *Zimmermann*: Gemeiner Stad Auffnehmen i. m., B3r.

60 *Bubryák*: Wesselényi nádor i. m. 517. p.; *Magyary-Kossa*: Magyar orvosi emlékek i. m. III. köt. 317–318. p.

61 *Kónya*: A felső-magyarországi városok i. m. 364–365. p.; *Zombori István*: A felvidéki evangélikus értelmiség. In: A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században. Szerk.: Uő. Szeged, 1984. 89–90. p. Az eperjesi iskola éppen a megelőző évtizedekben élte virágkorát. *Kilián István*: Rézmetszetek Eperjesről és Bártfáról 1651-ből. In: Bibliotheca et Universitas. Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére. Szerk.: Kecskeméti Gábor – Tasi Réka. Miskolc, 2011. 241–243. p.

62 „Gutte Regenten schliessen ihre Thor und Ohren nimmer zu.” *Weber*: *Ianus bifrons* i. m.)(2r.

63 „...treue Regenten, welche Väter und Freunde sind nicht nur 12 Söhnen, wie Jacob, oder 80 wie Scilurus; sondern der ganzen Republic...” *Weber*: Wappen i. m. §3r–§3v.

rekkel és 100 forint foglalót is letesz helyette.⁶⁴ Weber bíróként is ugyanezt az elvet valósította meg: 1665 júniusában az eperjesi kereskedők céhe járult a tanács elé, a céhszabályzat kiegészítését kérve; a testület még aznap megtárgyalta, és jóvá is hagyta a kérelmet.⁶⁵

Az uralkodónak azonban nem csak a közösség belső életére kell ügyelnie, hanem az országos, sőt nemzetközi viszonyokra figyelve biztosítania kell a békét, vagy éppen háborús helyzetben a védelmet a város számára. Még akkor is, ha ez szinte emberfeletti erőfeszítést igényel ezekben a vészterhes időkben.⁶⁶ A politika művészete ugyanis korántsem merülhet ki vizsályok gondatlan vagy rosszindulatú szításában. Éppen ellenkezőleg, az igazán tehetséges politikust az jellemzi, hogy képes elsimítani a konfliktusokat, helyreállítani és megőrizni a békét.⁶⁷

Az összeomlás

Weber tudatosságára jellemző, hogy amikor úgy látta, a körülmények számára kedvezőtlenül alakulnak, önként vonult vissza a főbírói tisztségétől.⁶⁸ Pályája azonban a Wesselényi-összeesküvés lelepleződése után a szó szoros értelmében derékba tört. A megtorlás Webert, mint Wesselényi egykori bizalmasát hamar elérte. 1670-ben — kétszáz társával együtt — hűtlenség vádjával bebörtönözték, de kihallgatására csak a következő évben került sor. Jogszerű eljárást tehát nem folytattak le, ennek ellenére csak a Bécsben megalakult új bíróság engedte szabadon, felügyelet mellett.⁶⁹

64 *Ecsedy Anna*: Adatok Johann Jacob Khün „érseki udvari festő” működéséhez, Lippay György pozsonyi nyaralókastélyának újonnan előkerült keleti látképe (1663) kapcsán. In: *Művészettörténeti Értesítő*, 63. (2014) 1. sz. 132., 134. p.; *Magyary-Kossa Gyula*: Magyar orvosi emlékek i. m. II. köt. 82. p.

65 *Kövényi F. Lajos*: A kereskedők és szatócsok kérvénye szabályzatuk kiegészítése tárgyában és a reá vonatkozó városi határozat 1665-ből. (Adalékok városunk történetéhez). In: *Új Világ*, 1933. okt. 15. 4. p.

66 „A[u]ch wenn mancher Regent ein Janus, oder gar ein Argus wäre, so hätte er genug zu thun, bey diesen letzten bösen Zeiten.” *Weber*: *Ianvs bifrons* i. m. B3r.

67 „Krieg, Zanck und Vneinigkeitt anzurichten ist keine kunst, und können solches auch die Bauren auff den Dörffern; aber Friede machen und solchen zu erhalten, darzu gehören nicht nur allein Töpffe, sondern auch Köpffe.” Uo. G4r–G4v. A nagy múltú és széles körben elterjedt gondolatra ld. *Illner*: *Politikai beszédmodok* i. m. 25. p.

68 *Magyary-Kossa*: *Magyar orvosi emlékek* i. m. III. köt. 318. p.

69 Uo. 318. p.

Eperjes ugyanekkor nyíltan a kurucok oldalára állt: a város nemcsak önként nyitotta meg kapuit Thököly csapatai előtt, hanem tevőlegesen is segítette a felkelőket a császári kézen levő Lócse ostroma során. A kurucok visszavonulása után, 1673 januárjában azonban Eperjes kénytelen volt megadni magát Cobb tábornoknak; ugyanekkor a tanács követet küldött Bécsbe a kegyelem kieszközlése érdekében. Eperjesre horribilis hadisarcot róttak ki, és kötelezték a császári csapatok befogadására. A következő években jelentősen korlátozták a város politikai és gazdasági jogait, de egymást érték az evangélikus egyházzal szembeni intézkedések is: elvették a templomokat és iskolákat, a lelkészeket és tanárokat eltávolították, az istentiszteletek tartását súlyosan büntették, evangélikus vallásúakat nem vettek fel a politikai testületekbe, de még a céhekbe sem.⁷⁰

A város tehát végtelenül kiszolgáltatott helyzetbe került, de Weber személyes sorsa is a királyi kegytől függött. Ebben a helyzetben úgy döntött, katolikus hitre tér, hogy igazolja lojalitását az uralkodó előtt, és ezzel biztosítsa a saját és családjá túlélését, valamint — bár ekkor nem viselt közhivatalt — közvetve a város békéjét. A kegyelem nem késett: 1673. április 19-én Lipót levelet intézett Ampringen János Gáspár gubernátorhoz, melyben tájékoztatta őt, hogy Webert felmentette a hűtlenség vádjá alól.⁷¹

Bár bizonyára akadtak, akik értetlenül, vagy megvetéssel szemlélték a köztisztelőben álló Weber katolizálását,⁷² a közösség egészének iránta érzett bizalma mégsem ingott meg: egyáltalán nem volt ugyanis ritka jelenség, hogy korábban hithű evangélikusok a hatalmas nyomás alatt elhagyták hitüket. Webert 1675-ben ismét bírónak választották, és nyolc éven át meg is maradt ezen a poszton.⁷³

Weber lelkiismerete azonban korántsem volt nyugodt. Egyesek például tudni vélték, hogy az első misén, amelyen részt vett, egy jezsuita atya arra „kényszeri-

70 Az 1670-es évek eseményeire lásd: *Hain*: Szepességi avagy lőcsei krónika i. m. 351–357. p.; *Kónya*: Eperjes 24–25. p.; *Lasztókay*: Eperjes szab. kir. város i. m. 53–56. p. A városokat sújtó intézkedésekre általában: *H. Németh*: A szabad királyi városok i. m. 156–157. p.

71 *Lasztókay*: Eperjes szab. kir. város i. m. 30. p.

72 Egy visszaemlékezés szerint, mikor először áldozott katolikus szertartás szerint, „*az egész templom megtelt különféle nemű halandókkal, akik mindannyian csodálkoztak, hogy ez, akit lutheránus vallásához mindig oly állhatatosan ragaszkodó embernek tartottak, áttér a katolikus vallásra, és gyanakodva azt beszélték, hogy ezt nem az igazság szeretetéből, de előkelő tisztségének megtartása érdekében cselekszi.*” *Kövényi*: Weber János áttérése i. m. 4. p.

73 *Bubryák*: Egy polgári mecénás i. m. 226. p.; *Kónya Péter*: Evangélikusok Eperjes szabad királyi városban a 17–19. században. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 13. (2012) 3. sz. 33–49. p. [<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/konya-eperjes.htm>] (2014. dec. 6.) 35. p.

tette”, hogy egy könyvből olvasson fel részleteket. „Amint azonban egyik lapot a másik után elolvasta, megrémülve abbahagyta, de a nevezett atya csakhamar szigorúan rászólván, kénytelen volt az olvasást tovább folytatni. Hogy miért rémült meg annyira, nem lehet tudni. Némelyek azt gondolták, hogy ez a könyv azokat a bizonyos borzasztó átokformulákat foglalja magában, melyeket régen Csehországban is szórtak szektáik tanításaira, tanítóikra és szüleikre azok, akik lutheránusokból a katolikusokhoz tértek át.”⁷⁴

Az áttérés valóban szöges ellentétben állt mindazzal, amit Weber korábban képviselt, a személyes hit és a politikai közösség felől nézve egyaránt. 1665-ben azt írta, a hit és az adott szó megváltoztatása Isten átkát vonja maga után, és az utódok számára is örök elrettentő példa marad.⁷⁵ A hit elhagyása természetesen ennél közvetlenebb hatással is jár: ha a vallás összezavarodik, akkor elvész az a horgony, amely képes megtartani és nyugalmat biztosítani a közösség hajójának.⁷⁶ Három évvel később pedig azt írta, hogy az egyház éppen az üldözések közepette mutatkozhat meg dicsősége igazi teljében, hiszen a védelmezője maga Krisztus.⁷⁷ (Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy Weber valláshoz való viszonyában — ahogyan gyermekei keresztszülei kapcsán már szóba került — egy jó adag pragmatizmus is volt: nem lehet véletlen, hogy evangélikus létére kétszer is katolikus családból házasodott, sőt a karrierépítés időszakában egy olyan nőt vett el Bécsben, akinek családja éppen katolikus vallása miatt menekült el Angliából.⁷⁸)

A hitbeli meggyőződésével való kényszerű szakítás lehetett az oka annak is, hogy élete utolsó két évtizedében többé nyoma sincs a korábbi nagyszabású reprezentációs igényének, és felhagyott a műpártolással is. Mindez nemcsak a politikai helyzet megváltozásával magyarázható, hiszen magánélete is súlyos válságba került, vagyónát az 1670-es évek elején részben konfiskálták, részben pedig el-

74 *Kövényi*: Weber János áttérése i. m. 4. p.

75 *Weber*: *Lectio principum* i. m. T3r–T3v.

76 „Wenn der Religions-Ancker verwirret wird, so kann auch das Schieff des gemeinen Wesens einen stillen Wetters nicht geniessen, sondern wird verunruhiget.” *Weber*: *Lectio principum* i. m. Q3v.

77 „Je heftiger Sie angefochten wird, je freudiger stellet si sich. Denn die Kirch erzeugt als dann ihre Macht am aller meisten, wann Sie von Ihren Feinden verfolgt wird. (...) die Kirche Christi ist von allen Königreichen verfolgt, u. von Christo allein beschützet und vertheidiget worden. Denn alles was Gott in seinen Schutz nimbt, ist ausser aller Gefahrund Trotz der Welt.” *Weber*: *Wappen* i. m. 380–381. p.

78 *Latkóczy*: *A humanismus* i. m. 489. p.

pusztult. Nem meglepő, hogy mindezek után korábban oly erős akaratereje láthatóan megtört, az önmaga képességeibe vetett hite megrendült.⁷⁹

A vallásszabadság biztosítása érdekében ugyanakkor továbbra is mindent elkövetett, annak ellenére, hogy ehhez még a soproni országgyűlés után is kellett némi bátorság. 1682 februárjában ugyanis a császáriak katonai erővel akadályozták meg, hogy az eperjesi evangélikusok istentiszteletet tarthassanak; a tanács ekkor követet küldött Bécsbe, hogy panaszt emeljen az önkényeskedés ellen. Ugyan ebben az ügyben végül kedvező döntés született,⁸⁰ Weber lelkét azonban sem ez a siker nem nyugtatta meg, sem pedig az, hogy miután a háború újabb fordulatot vett és Thököly újra bevonult Eperjesre, 1682 augusztusában ismét evangélikus hitre tért.⁸¹ Egy évvel később ennek ellenére — talán az átokformulára emlékezve — úgy végrendelkezett, nem méltó arra, hogy díszes síremléket állítsanak neki, sőt arra sem, hogy a templomban helyezték örök nyugalomra.⁸²

Weber János politikai eszméi, amelyek egy szerencsés történelmi pillanatban születtek, hosszabb távon bukásra voltak ítélve: az abszolút hatalmat gyakorló, olykor a királlyal is legitim módon szembeforduló politikai ideálja az 1670-es években már megvalósíthatatlannak bizonyult. Személyiségének és elgondolásainak ellentmondásai ellenére azonban Weber maradandót alkotott: a városáért hozott személyes áldozataival valóban méltóak az örök hírnévre. Utolsó művének utolsó mondata szerint az önfeláldozás sosem értelmetlen, hiszen olyan gyümölcsöt terem, ami a közösséget virágzóvá és boldoggá, saját nevét pedig halhatatlanná teszi.⁸³

79 *Bubryák*: Egy polgári mecénás i. m. 266. p.; Magyary-Kossa Gyula értesülése szerint a csapásokat tetézte, hogy Weber egyik (sajnos, meg nem nevezett) fiának is nyoma veszett. *Magyary-Kossa: Magyar orvosi emlékek* i. m. III. köt. 318. p.

80 *Hain*: Szepességi avagy löcsei krónika i. m. 448., 450. p.

81 *Bubryák*: Weber János i. m. 338. p.

82 *Magyary-Kossa: Magyar orvosi emlékek* i. m. III. köt. 318. p.

83 „Wer sich denen und andern neben bey auff opfert, der wird solche Früchte tragen, welche die Republica glückselig, seinen Namen unsterblich, alles blühend machen, und dem ganzen Land reichen Nutzen und viel Früchte schaffen.” Weber: *Wappen*, 429–430. Ez a gondolat Matthias Zimmermann prédikációjában is felbukkan: „auch dem gemeinen besten wohl, und löblich vorstehen, wodurch sie denn einen unsterblichen Namen mit sich ins Grabe bringen, auch in dieser Welt von männiglich geliebet werden.” *Zimmermann: Gemeiner Stad Auffnehmen* i. m. B1r.